

**"Η κοινωνική και συγκινησιακή διάσταση της εμπειρίας των
παιδιών από τα Μ.Μ.Ε."**

εργασία για το μάθημα

ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

του εαρινού εξαμήνου

του μεταπτυχιακού προγράμματος

του τμήματος

Επικοινωνίας & Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

του

Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Διδάσκουσα: Μπετίνα Ντάβου

Διονύσιος Πάνος και Νεκτάριος Σαρτζετάκης

ΑΘΗΝΑ 9 ΙΟΥΝΙΟΥ 1997

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σχέση των παιδιών με τα Μ.Μ.Ε αλλά και οι επιδράσεις των μηνυμάτων των μέσων πάνω στα παιδιά είναι ένα πολυσυζητημένο θέμα, τόσο σε επιστημονικό όσο και σε καθημερινό επίπεδο. Το κυρίως ερώτημα εν προκειμένω, φαίνεται να είναι η δυνατότητα ή μη του μέσου ανθρώπου να διαχειριστεί, και εν μέρει να "προστατευθεί", από τον καθημερινό κατακλυσμό πληροφοριών και μηνυμάτων που δέχεται από τα Μ.Μ.Ε. στον σύγχρονο κόσμο. Το πρόβλημα στο οποίο αυτό το ερώτημα παραπέμπει, είναι εξαιρετικά περίπλοκο ακόμη και στο επίπεδο των ενηλίκων. Όταν όμως εξειδικεύεται ως προς τα παιδιά, για ευνόητους λόγους γίνεται ακόμη πιο περίπλοκο, μιας και ως χώρος είναι πολύ πιο ευαίσθητος απ' αυτόν των ενηλίκων και κατά κάποιο τρόπο πιο δύσκολος να ερευνηθεί λόγω της μεταβλητότητάς του.

Με μια πρώτη ματιά, θα διαπιστώσει κανείς ότι η έρευνα πάνω στο συγκεκριμένο θέμα, για πολλές δεκαετίες ήταν επικεντρωμένη στην τηλεόραση. Δεν αμφισβητεί κανείς φυσικά την κυριαρχία του συγκεκριμένου μέσου ως προς τις ποικίλες επιδράσεις του. Η τηλεόραση ως κατεξοχήν πομπός εικόνων, είναι το πρώτο και περισσότερο προσεγγίσιμο μέσο από τα παιδιά, πράγμα που φυσικά δεν συμβαίνει με το Τύπο και είναι σχετικά δύσκολο να συμβεί με το ραδιόφωνο. Η ραγδαία όμως τεχνολογική εξέλιξη των τελευταίων χρόνων μας αναγκάζει σχεδόν, να αρχίσουμε να λαμβάνουμε σοβαρά υπόψη μας τις λειτουργίες αλλά και τις πιθανές επιδράσεις των νέων επικοινωνιακών μέσων, μιας και η πρόσβαση των παιδιών σε αυτά, με το πέρασμα του χρόνου γίνεται όλο και συχνότερη. Τα video games αλλά και οι δυνατότητες χρήσης και επικοινωνίας μέσω του Internet, είναι παράγοντες οι οποίοι στο άμεσο μέλλον πιθανόν θα κλονίσουν την κυριαρχία της τηλεόρασης από τις πρακτικές επαφής των παιδιών με τα Μ.Μ.Ε.

Η επαφή του παιδιού με τα Μ.Μ.Ε θέτει σε λειτουργία βασικές ψυχικές διεργασίες σε τρία επίπεδα: στο γνωστικό, στο συγκινησιακό και στο κοινωνικό. Στο κείμενο που ακολουθεί θα αναλυθούν κυρίως οι διεργασίες του συγκινησιακού και του κοινωνικού επιπέδου, δηλαδή οι εσωτερικές συγκρούσεις και τα συναισθήματα που προκαλούνται στα παιδιά από τα Μ.Μ.Ε σε σχέση με την αλληλεπίδραση και την προσπάθεια ένταξης και προσαρμογής αυτών των εσωτερικών διαδικασιών στο κοινωνικό περιβάλλον του παιδιού. Βέβαια είναι προφανές, ότι η έκταση του θέματος είναι τέτοια ώστε η περιορισμένη αυτή εργασία να μην έχει αξιώσεις εξαντλήσεως όλων των πτυχών αλλά μιας απλής παρουσίασης κάποιων ενδεικτικών συμπερασμάτων και ερευνητικών αποτελεσμάτων όπως αυτά προκύπτουν από συγκεκριμένα άρθρα και κείμενα της βιβλιογραφίας.

2. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΦΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΤΑ Μ.Μ.Ε.

Όπως αναφέραμε και στην εισαγωγή του κειμένου αυτού, το συγκινησιακό πλέγμα αφορά τις εσωτερικές διεργασίες που προκαλεί στα παιδιά η τηλεοπτική παρακολούθηση. Στο πεδίο των εξωτερικών διαδικασιών, η σημαντικότερη είναι η ένταξη των παιδιών στο κοινωνικό περιβάλλον, δηλαδή η διαχείριση και εξωτερίκευση εσωτερικών συγκινησιακών καταστάσεων, και τελικά η σύμπλευση και προσαρμογή με το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο βρίσκονται και μεγαλώνουν τα παιδιά. Αυτό φυσικά συνεπάγεται την σύζευξη ψυχικών (-ατομικών) και κοινωνικών παραγόντων, χωρίς με απόλυτη ακρίβεια να μπορούμε να πούμε ότι οι μεν είναι "εσωτερικοί" και οι δε "εξωτερικοί".

Οι έρευνες εξετάζουν το ζήτημα της επαφής των παιδιών με τα Μ.Μ.Ε κυρίως σε δύο κατευθύνσεις: στην κατεύθυνση της συνολικής κοινωνικής συμπεριφοράς (με βασικά σημεία την ανάπτυξη ή όχι επιθετικής συμπεριφοράς και την επιρροή προς την ανάπτυξη πολιτικοκοινωνικών ενδιαφερόντων) και προς την κατεύθυνση της λειτουργίας των στερεοτύπων μέσω της τηλεοπτικής παρακολούθησης (ως προς στερεότυπα που αφορούν φυλετικά, εθνικά, πολιτιστικά και μοντέλα συμπεριφοράς των δύο φύλων).

Μια βασική διαπίστωση είναι ότι τα παιδιά έχουν μια έντονη τάση μίμησης συμπεριφορών απ' όπου κι αν αυτές προέρχονται. Τα Μ.Μ.Ε (και κυρίως η τηλεόραση την οποία και θα εννοούμε κυρίως από εδώ και μπρος στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, μιας και η τηλεοπτική παρακολούθηση αφορά στο συντριπτικό ποσοστό της επαφής των παιδιών με τα Μ.Μ.Ε, ως προς το ζήτημα της διερεύνησης της κοινωνικής διάστασης), είναι "πομποί" τέτοιων συμπεριφορικών μοντέλων, είτε αυτό γίνεται από πρόθεση, είτε όχι. Η επιρροή της τηλεόρασης στα παιδιά βρίσκεται σχεδόν πέρα από κάθε αμφισβήτηση, και το ερώτημα δεν είναι αν αυτή υπάρχει ή όχι, αλλά με ποιο τρόπο και σε ποιο βαθμό λειτουργεί αυτή η επιρροή ως προς τα παιδιά-τηλεθεατές (Judith van Evra, 1990).

Η σύνδεση της παρακολούθησης βίας στην τηλεόραση με την ανάπτυξη επιθετικής συμπεριφοράς από τα παιδιά, είναι ένα ζήτημα που δεν έχει ξεκαθαριστεί ακόμη με σαφήνεια. Η σύνδεση αυτή δεν φαίνεται να είναι ούτε αυτόματη αλλά ούτε και αυτονόητη, όπως ίσως θα μπορούσε να υποθέσει κανείς. Υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός παραμέτρων οι οποίες παίζουν κρίσιμο ρόλο για την τελική διαπίστωση της σύνδεσης τηλεοπτικής βίας με την ανάπτυξη επιθετικής συμπεριφοράς.

Μία από τις βασικές αυτές παραμέτρους είναι το ηλικιακό επίπεδο σε συνδυασμό με το είδος της τηλεοπτικής βίας που παρουσιάζεται από την τηλεόραση. Οι μορφές της τηλεοπτικής βίας μπορεί να είναι πάρα πολλές: πυροβολισμοί, χειροδικίες, έντονες λογομαχίες, ουρλιαχτά, σοκαριστικές εικόνες, κλπ. Το πρόβλημα εδώ τίθεται, ως προς την επιλογή της οπτικής γωνίας από την οποία θα κρίνει κανείς τα τεκταινόμενα της οθόνης, μιας και είναι εντελώς διαφορετική η θέση του ενήλικου απ' αυτή του παιδιού. Η ηλικία είναι ο καθοριστικός παράγοντας κρίσης. Για παράδειγμα, τα παιδιά ηλικίας 2-3 χρονών αισθάνονται μεγαλύτερο άγχος και ανησυχία όταν παρακολουθούν σκηνές έντονης

λογομαχίας ή ουρλιαχτών μεταξύ των πρωταγωνιστών, παρά όταν παρακολουθούν σκηνές με πυροβολισμούς, ακριβώς γιατί οι σκηνές λεκτικής βίας μπορεί να βρίσκονται κοντύτερα σε εικόνες μέσα στην οικογένεια που πιθανόν έχει βιώσει το παιδί κι έτσι ευκολότερα του προκαλούν δυσάρεστα συναισθήματα, σε ένταση πολύ μεγαλύτερη απ' αυτή που μπορεί να διαχειριστεί ένα παιδί της συγκεκριμένης ηλικίας (Judith van Evra, 1990, αναφορά. σε Winick & Winick, 1979). Εν ολίγοις, ο ορισμός της "βίας" διαφέρει μεταξύ των παιδιών και ενηλίκων: κάποια σκηνή λεκτικής έξαρσης (που πιθανόν να μην θεωρείται βίαιη από κάποιον ενήλικο) μπορεί να έχει ισχυρότερη επίδραση από μία σκηνή με πυροβολισμούς, αίματα και νεκρούς (που ένας ενήλικος μπορεί να θεωρήσει εξτρεμιστικά βίαιη) αλλά σ' ένα παιδί προσχολικής ηλικίας πιθανόν να μην έχει την παραμικρή επίδραση, γιατί απλούστατα δεν την κατανοεί.

Η ηλικία είναι προφανώς και αυτή που συνήθως προσδιορίζει το επίπεδο γνωστικής και κοινωνικής ωριμότητας του παιδιού. Είναι γεγονός ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας δεν έχουν την δυνατότητα να αντιλαμβάνονται συνολικά νοήματα δράσης και πλοκής των γεγονότων και των εικόνων που παρουσιάζονται στην τηλεόραση. Εν μέρει αυτό σημαίνει ότι είναι αφ' εαυτών προστατευμένα από σκηνές τηλεοπτικής βίας αλλά επίσης σημαίνει ότι μπορεί να επηρεαστούν από μεμονωμένες εικόνες και δεδομένα, τα οποία σε κάποιο ενήλικο τηλεθεατή να φαίνονται ακίνδυνα, απομακρυσμένα από το συνεκτικό τους πλαίσιο. Αυτό κυρίως έχει να κάνει με το γεγονός ότι τα παιδιά (εν αντιθέσει με τους ενήλικους), δεν διακρίνονται από την γνωστή "παθητικότητα του τηλεθεατή" αλλά παρακολουθούν ενεργά και με έντονη συγκινησιακή εμπλοκή την τηλεόραση. Κατά συνέπεια δεν είναι σε θέση να αποστασιοποιούνται από τα δρώμενα της οθόνης, μιας και το ερώτημα "τι είναι φανταστικό και τι πραγματικό;" δεν έχει ακόμη απαντηθεί με τον δεδομένο τρόπο των ενηλίκων. Η έντονη, ενεργή συγκινησιακή εμπλοκή είναι αυτή που αυξάνει τον κίνδυνο μίμησης βίαιων συμπεριφορών γιατί το παιδί της προσχολικής ηλικίας δεν έχει συνδέσει την έννοια της "πράξης" με την έννοια της "συνέπειας", δηλαδή δεν είναι σε θέση, σε κοινωνικό πλέον επίπεδο να αντιληφθεί την συνέπεια μιας επιθετικής ή μιας βίαιης πράξης (Judith van Evra, 1990).

Η διάκριση μεταξύ "πραγματικού" και "φανταστικού", είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες στην διερεύνηση της σχέσης μεταξύ τηλεοπτικής βίας και επιθετικότητας. Το κρίσιμο ηλικιακό επίπεδο σύμφωνα με τους περισσότερους ερευνητές (Winick & Winick 1979, Van der Voort 1986, Eron 1989, όπως αναφέρονται στο Judith van Evra 1990), είναι το διάστημα μεταξύ 9 και 12 ετών. Τα αποτελέσματα των ερευνών έχουν δείξει ότι η επιρροή της τηλεόρασης στην συμπεριφορά των παιδιών κατά την περίοδο αυτή, είναι εξαιρετικά σημαντική. Εκδηλώνεται μια συγκεκριμένη προτίμηση σε εκπομπές με βίαιο περιεχόμενο αλλά στο διάστημα αυτό η διάκριση μεταξύ φανταστικού και πραγματικού είναι δυνατή. Στις μικρότερες ηλικίες όταν η διάκριση αυτή δεν είναι εφικτή, τα παιδιά έχουν την τάση να πιστεύουν πως ότι βλέπουν είναι πραγματικό. Δεν υπάρχει κατανόηση δύο διαφορετικών "κόσμων", του "πραγματικού" και του

"φανταστικού", οπότε δεν γίνεται και αντιληπτή καμία παραπέρα διάκριση μεταξύ αληθινού-ψεύτικου, καλού-κακού ή επιτρεπόμενου-μη επιτρεπόμενου. Τα πάντα κατανοούνται σε μια ενιαία πραγματικότητα.

Μεταξύ 9 και 12 ετών, η κατανόηση των καταστάσεων είναι καλύτερη, η αποστασιοποίηση είναι πλέον δυνατή αλλά αυτό συνδέεται και με το ότι η βία πλέον δεν προκαλεί έντονα και δυσάρεστα συναισθήματα (άγχος, φόβος, κλπ.) άρα είναι και πιο εύκολη η εδραίωση προτίμησης στην παρακολούθησή της μέσω της τηλεόρασης. Εδώ βέβαια πρέπει να σημειωθεί και η άποψη που υποστηρίζει ότι το φαινόμενο αυτό έχει αμφίδρομο χαρακτήρα: αφενός τα παιδιά που παρακολουθούν τηλεοπτικά προγράμματα με σκηνές βίας παρουσιάζουν επιθετική συμπεριφορά, αφετέρου όμως, παιδιά με επιθετική συμπεριφορά παρουσιάζουν έντονη προτίμηση στην παρακολούθηση βίαιων προγραμμάτων. Κατά κάποιο τρόπο η δυνατότητα αποστασιοποίησης από την οθόνη εξουδετερώνει τον φόβο ή το άγχος που προκαλούνταν στις μικρότερες ηλικίες και κάνει περισσότερη προσιτή την παρακολούθηση βίας, πλην όμως η επιρροή, για τον ίδιο ακριβώς λόγο, παρουσιάζεται υψηλότερη σε κοινωνικό επίπεδο.

Οι έρευνες σχετικά με τον παράγοντα του φύλου, δεν έχουν δώσει σαφή συμπεράσματα σχετικά με το αν το φύλο των παιδιών συνδέεται άμεσα με την προτίμηση ή μη στην παρακολούθηση τηλεοπτικής βίας.

Δύο άλλοι σημαντικοί παράγοντες που επισημαίνονται, είναι το επίπεδο εγρήγορσης και ο χρόνος τηλεοπτικής παρακολούθησης. Ως προς τον πρώτο, οι έρευνες κυρίως βασίζονται στην υπόθεση ότι η βία που δείχνεται στην τηλεόραση είναι το περιεχόμενο μιας συνολικότερης τηλεοπτικής πρακτικής, η οποία στηρίζεται κυρίως στην γρήγορη εναλλαγή πλάνων (στο "νευρικό" μοντάζ), το οποίο προκαλεί την προσοχή των παιδιών περισσότερο λόγω της ταχύτητας της κίνησης παρά λόγω του περιεχομένου. Η εικόνα κινείται σε ταχύτητες που το παιδί δεν έχει συνηθίσει να βλέπει στον πραγματικό κόσμο, με αποτέλεσμα να προκαλείται ένα είδος ταραχής και ανησυχίας. Στην αύξηση αυτού του επιπέδου εγρήγορσης, σημαντική λεπτομέρεια είναι το αν υπάρχουν παιχνίδια ή αντικείμενα στον χώρο του παιδιού, στα οποία να διοχετεύσει όλη αυτή την αυξημένη ενέργεια με έμμεσο τρόπο κι όχι με τρόπο απευθείας μίμησης της τηλεοπτικής βίας. Ο χρόνος (με την έννοια της ποσότητας) τηλεοπτικής παρακολούθησης έχει συνδεθεί βάσει των ερευνητικών δεδομένων περισσότερο με το κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον των παιδιών. Τα δεδομένα αυτά δείχνουν ότι υπάρχει κάποια σαφής σχέση μεταξύ των παιδιών που παρακολουθούν πάρα πολύ τηλεόραση και του γεγονότος ότι αυτά τα παιδιά ανήκουν κυρίως σε μη προνομιούχα κοινωνικά και οικονομικά περιβάλλοντα, πράγμα το οποίο συνδέεται περαιτέρω και με χαμηλές σχολικές επιδόσεις (Judith van Eynra, 1990).

Ο σημαντικότερος όμως παράγοντας στην διερεύνηση της σχέσης μεταξύ παρακολούθησης τηλεοπτικής βίας και αύξησης της επιθετικότητας των παιδιών, είναι το οικογενειακό περιβάλλον. Αναμφισβήτητα αποτελεί τον κύριο ρυθμιστικό παράγοντα αλλά και ένα είδος "φίλτρου" της επιρροής της τηλεόρασης στα παιδιά.

Ως ρυθμιστικός παράγοντας, είναι σε θέση να περιορίσει και να ελέγξει διάφορες άλλες παραμέτρους που έχουν σχέση με την ανάπτυξη επιθετικότητας από τα παιδιά λόγω της παρακολούθησης τηλεοπτικής βίας, όπως τον χρόνο (ποσότητα) παρακολούθησης - και παράλληλα τις ώρες και τις ζώνες εκπομπών που θεωρούνται κατάλληλες ή μη - ή τον τρόπο τηλεοπτικής παρακολούθησης. Η τηλεόραση κατά κάποιο τρόπο μπορεί να λειτουργήσει και ως το κεντρικό σημείο συγκέντρωσης όλης της οικογένειας (ας μνημονευθεί εδώ και η παλιά σκέψη ότι η τηλεόραση έχει αντικαταστήσει την "εστία" - τζάκι, όπου όλη η οικογένεια μαζεύονταν γύρω κάποιες ώρες της ημέρας). Βέβαια μια τέτοια σκέψη και εικόνα με τα σημερινά δεδομένα, ίσως μοιάζει ελαφρώς παρωχημένη αφού θα μπορούσε να πει κανείς ότι κάθε άλλο παρά ταιριάζει με τους ιλιγγιώδεις ρυθμούς ζωής στα μεγάλα αστικά κέντρα του δυτικού κόσμου. Όμως η παρακολούθηση τηλεόρασης των γονέων μαζί με τα παιδιά μπορεί κάλλιστα να αποτελέσει έναν λόγο αύξησης του χρόνου που περνούν μαζί.

Το οικογενειακό περιβάλλον μπορεί να λειτουργεί ως "φίλτρο" της επιρροής της τηλεόρασης, με την έννοια ότι παρέχεται στα παιδιά κάποιο είδος "ασφάλειας", έναντι των εικόνων που βλέπουν στην τηλεόραση και οι οποίες πιθανόν να προκαλούν φόβο ή άγχος. Τα παιδιά πολλές φορές αισθάνονται την ανάγκη να ζητούν εξηγήσεις στην προσπάθεια κατανόησης ή στην προσπάθεια επιβεβαίωσης του ότι κατανοούν με το σωστό τρόπο τα τεκταινόμενα της μικρής οθόνης. Στο σημείο αυτό, η παρουσία των γονέων μπορεί να είναι σημαντική μιας και έχουν την δυνατότητα να εξουδετερώσουν ή να μετριάσουν την ένταση δυσάρεστων συναισθημάτων, δίνοντας καθησυχαστικές, διαφορετικές ερμηνείες στα παιδιά, μαζί με την αίσθηση του ότι μπορούν να αισθάνονται προστατευμένα μόνο και μόνο από την παρουσία τους.

Η τηλεόραση γενικά συνδέεται με την εγκαθίδρυση μοντέλων προκοινωνικής συμπεριφοράς αλλά μόνο σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο κάτι τέτοιο είναι εμφανές. Σε μακροπρόθεσμο, τα αποτελέσματα αυτής της σύνδεσης, δεν είναι ακόμη σαφή. Είναι επίσης πιθανό να επηρεάσει τη στάση των παιδιών αλλά και τη συγκινησιακή τους ανταπόκριση σχετικά με θέματα πολιτικών προτύπων και μοντέλων αλλά και ολόκληρη την μετέπειτα ανάπτυξη του ενδιαφέροντος για συμμετοχή και ενασχόληση με τα κοινά.

Στο επίπεδο δημιουργίας στερεοτύπων η τηλεόραση σε σχέση με τα παιδιά, βρίσκεται σε υψηλό λειτουργικό σημείο. Τα στερεότυπα αυτά αφορούν κατά πρώτο λόγο, το φύλο. Σχετίζονται δε με τη δημιουργία εικόνων σχετικά με την επαγγελματική απασχόληση και τις επιλογές της γυναίκας αλλά και με άλλες συμπεριφορές που αφορούν πρότυπα σχετικά με την διάκριση του φύλου.

Ως προς τις στερεοτυπικές κατασκευές σχετικά με τις επαγγελματικές επιλογές της γυναίκας, έχει προκύψει από έρευνες το εντυπωσιακό στοιχείο ότι για το πάνω από το 50% των γυναικείων χαρακτήρων που παρουσιάζονται στην τηλεόραση, οι επαγγελματικές του ασχολίες είναι οι μοναδικές πέντε: νοσοκόμα, μοντέλο, οικιακή βοηθός, γραμματέας και

ασχολούμενη γενικά με τα θεάματα. Οι επιλογές βέβαια αυτές τώρα τελευταία έχουν ανοίξει κάπως με την προσθήκη γυναικών δικηγόρων, γιατρών ή αστυνομικών αλλά με την προϋπόθεση ότι μέχρι στιγμής πρόκειται για νέες και ωραίες δικηγόρους, γιατρούς και αστυνομικούς. Σε ποσοτικό επίπεδο παρουσίας, οι γυναικείοι χαρακτήρες είναι πολύ λιγότερο προβαλλόμενοι από τους ανδρικούς και ο τρόπος προβολής είναι τελείως διαφορετικός, υπακούοντας επίσης σε στερεοτυπικές απόψεις περί συγκεκριμένης συμπεριφοράς της γυναίκας στο κοινωνικό πεδίο.

Έντονα στερεότυπα παρουσιάζονται επίσης και ως προς τα ηλικιακά επίπεδα των τηλεοπτικών χαρακτήρων. Φαίνεται να είναι "αποκλεισμένοι" από την τηλεοπτική προβολή οι χαρακτήρες των επιπέδων της παιδικής ηλικίας όσο κι αυτοί που κυμαίνονται σε ηλικίες πάνω από τα 50-60 χρόνια. Προτιμούνται τα μέσα ηλικιακά επίπεδα, αυτά δηλαδή που ταυτίζονται περίπου με την ηλικία των γονέων των παιδιών. Είναι όμως γεγονός ότι αυτή η ανισορροπία, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η πραγματικότητα που αναπαρίσταται στην τηλεόραση δεν φαίνεται να ανταποκρίνεται στα αληθινά δεδομένα, από δημογραφικής πλευράς τουλάχιστον, όπως δεν ανταποκρίνεται στο πρόβλημα διάκρισης των φύλων και στις εικόνες περί επαγγελματικών ασχολιών. Τα ερευνητικά ευρήματα είναι παρόμοια και ως προς στερεότυπα εθνικού και φυλετικού τύπου, όπου το βάρος προφανώς δεν κλίνει προς την παρουσίαση χαρακτήρων που ανήκουν - κατά την οποιαδήποτε έννοια του όρου - σε μειονότητες.

Η υιοθέτηση των στερεοτύπων και η λειτουργία τους σε βαθύτερο επίπεδο, εξαρτάται και από πολλούς άλλους παράγοντες όπως οι προηγούμενες εμπειρίες των παιδιών, το υψηλό ή μη επίπεδο αποδοχής των τηλεοπτικών χαρακτήρων, η συχνότητα παρακολούθησής τους και οι οικογενειακές συνήθειες. Όλοι αυτοί οι παράγοντες επηρεάζουν το ζήτημα της εγκαθίδρυσης των στερεοτύπων σε σημαντικό βαθμό. Παρ' όλ' αυτά έρευνες έχουν δείξει ότι η παρουσίαση μη παραδοσιακών προτύπων και στερεοτύπων μπορεί να επηρεάσει και να επιφέρει αλλαγή συμπεριφοράς, τουλάχιστον σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο (Judith Van Evra, 1990).

3. Η ΣΥΓΚΙΝΗΣΙΑΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΦΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΤΑ Μ.Μ.Ε.

Στο συγκινησιακό επίπεδο τα παιδιά επηρεάζονται εμφανώς από την επαφή τους με τα Μ.Μ.Ε.. Το πιο συνηθισμένο φαινόμενο που παρατηρείται είναι η δημιουργία φόβων από τη παρακολούθηση εκπομπών σε κάποιο μέσο. Δεν είναι μόνο ταινίες ή και άλλες εκπομπές, που θα μπορούσε και ένας ενήλικας να υποπτευθεί, υπεύθυνες για τη γέννηση συναισθημάτων φόβου στα παιδιά. Οι ειδήσεις είναι μια πηγή τέτοιων συναισθημάτων, και είναι πολύ δύσκολο να εντοπίσει κάποιος τι είναι ακριβώς αυτό που φοβίζει τα παιδιά.

Το θέμα των αντιδράσεων φόβου που προκαλούνται από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας απασχολεί τους ερευνητές από τις αρχές του αιώνα (1930, 1940) πολύ πριν την διάδοση της τηλεόρασης. Ο Eisenberg (1936) (Joanne Cantor, 1996) ανακάλυψε ότι περισσότερα από το 40% σε ένα δείγμα παιδιών είχε όνειρα σχετικά με εκπομπές που είχαν παρακολουθήσει στο ραδιόφωνο, και τα μισά από αυτά είπαν ότι τα όνειρα τους είχαν θέμα, μάγισσες, φόνους, εγκλήματα, κλπ.

Οι έρευνες μέχρι τώρα έχουν δείξει ότι είναι πλέον συνηθισμένο φαινόμενο, να προκαλείται φόβος από την επαφή με τα ΜΜΕ. Παιδιά και ενήλικες έχουν νιώσει συναισθήματα φόβου παρακολουθώντας εκπομπές και ταινίες. Μερικές από αυτές τις αντιδράσεις, σε ορισμένες περιπτώσεις διαρκούν για αρκετό καιρό και μετά από την επαφή που τις προκάλεσε.

Οι γονείς, όπως έχουν δείξει οι έρευνες, δεν αντιλαμβάνονται όλους τους φόβους που προκαλούνται στα παιδιά, όταν αυτά παρακολουθούν τηλεόραση. Αλλά ακόμα και όταν τους αντιλαμβάνονται τους υποτιμούν και δεν προσφέρουν την αναγκαία προσοχή και ενασχόληση με αυτό που νιώθουν τα παιδιά τους. Οι γονείς μπορεί να μην αντιληφθούν το φόβο των παιδιών τους, γιατί δεν μπορούν να ελέγχουν όλες τις εκπομπές που παρακολουθούν τα παιδιά ή και γιατί δε μπορούν πάντοτε να καταλάβουν τα θέματα σε κάποια εκπομπή που μπορεί να προκαλέσουν φόβο στα παιδιά. Οι έρευνες έχουν δείξει ότι η παρακολούθηση εκπομπών που προκαλούν φόβο, γίνεται κατά κύριο λόγο στο σπίτι (Joanne Cantor, 1996). Αυτή η διαπίστωση μας δίνει να καταλάβουμε πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος των γονιών σ' αυτό το θέμα.

Τα παιδιά θέλουν να παρακολουθούν εκπομπές που τους προκαλούν φόβο. Τους αρέσει να τρομάζουν, αλλά όχι πολύ. Τους αρέσουν τα έντονα συναισθήματα που τους προκαλεί μια εκπομπή με την ελπίδα ότι το καλό τέλος της εκπομπής θα τα καθησυχάσει (Himmelweit, 1958, στο Joanne Cantor, 1996). Το φαινόμενο αυτό είναι πολύ ενδιαφέρον, ο Zillmann (1980) πρότεινε την έρευνα του φαινομένου της απόλαυσης που προκαλείται από την επαφή με την αγωνία. Υπέθεσε ότι η ψυχολογική ένταση που προκαλείται από τη συμμετοχή σε αρνητικού περιεχομένου διαδικασίες, είναι μια διαδικασία που ενισχύσει την

απόλαυση του καλού τέλους που συνήθως προσφέρουν τέτοια θεάματα (Joanne Cantor, 1996).

Μια σειρά από έρευνες που έχουν γίνει αποδεικνύουν ότι οι αναπτυξιακές θεωρίες εξέλιξης του παιδιού πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν για να μπορούμε να προβλέψουμε ή και να αποτρέψουμε τη πρόκληση φόβου στα παιδιά από τη παρακολούθηση των Μ.Μ.Ε.. Αυτές οι έρευνες ως κύριο θέμα τους έχουν την παρατήρηση και ανάλυση των ερεθισμάτων που προκαλούν φόβο στα παιδιά διαφόρων ηλικιών, και την παρουσίαση μεθόδων για την επιτυχή αντιμετώπιση αυτών των καταστάσεων εκδήλωσης φόβου στα παιδιά.

Σύμφωνα με αυτές τις έρευνες που γίνανε (Joanne Cantor) οι προτεινόμενες τεχνικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αποτρέψουν ή να μειώσουν τον φόβο που προκαλείται στα παιδιά χωρίζονται σε δύο κατηγορίες:

Χρησιμοποιώντας μη λογικές διεργασίες. Για μικρά παιδιά, ένα οπτικό ή άλλο αισθητικό ερέθισμα που να τα εξοικειώσει με το πραγματικό θέμα που τους προκαλεί τον φόβο (να δει ή να πιάσει ένα ομοίωμα φιδιού ή μιας αράχνης π.χ.) βοηθάει τα παιδιά να ξεπεράσουν τους φόβους τους. Να πίνουν κάτι, ή να κρατάνε ένα αρκουδάκι ή κάτι άλλο που να τα κάνει να νοιώθουν ασφάλεια. Αυτή η μέθοδος αναφέρεται σε μικρά παιδιά που δεν είναι εξοικειωμένα με λογικές διεργασίες, και δεν θα είχε καμία επίδραση σ' αυτά το να προσπαθήσουμε να τους εξηγήσουμε λογικά το γιατί δεν πρέπει να φοβούνται.

Χρησιμοποιώντας λογικές διεργασίες. Για μεγαλύτερα παιδιά, η λογική εξήγηση των όσων τους προκαλούν φόβο, και το γιατί δεν πρέπει να φοβούνται είναι μια σίγουρη κίνηση για να ξεπεράσουν τους φόβους τους. Ένα παιδί μετά τα εννιά του χρόνια είναι εξοικειωμένο με λογικές διεργασίες και έτσι μπορεί να κατανοήσει ότι, για παράδειγμα δεν σκοτώνονται πραγματικά άνθρωποι σε ένα αστυνομικού περιεχομένου έργο. (Joanne Cantor, 1996).

Η επαφή με τα Μ.Μ.Ε. και η παρακολούθηση συγκεκριμένων εκπομπών μπορεί να συνεχίσει να προκαλεί συναισθήματα φόβου στα παιδιά για καιρό μετά το πέρας του γεγονότος. Δεν είναι όμως καθόλου εύκολο να μπορέσουν να προβλεφθούν τέτοιου είδους αντιδράσεις ειδικά σε περιπτώσεις που το παιδί δεν παρακολουθείται από τους γονείς και δεν έχει τη δυνατότητα να συζητήσει το γεγονός που του προκάλεσε τον φόβο. Αλλά ακόμα και τότε η οποιαδήποτε πρόβλεψη θα είναι απλά μια πιθανή εξέλιξη του φαινομένου και τίποτα περισσότερο.

Οι γονείς θα πρέπει να δώσουν μεγάλη προσοχή στις εκπομπές που παρακολουθούν τα παιδιά τους και το πώς θα χειρίζονται την κάθε περίπτωση. Όπως είπαμε και πιο πάνω, η κάθε περίπτωση είναι διαφορετική και η αντιμετώπιση της διαφέρει και έτσι δεν υπάρχουν συγκεκριμένες προτάσεις, απλά μερικές κατευθυντήριες γραμμές που ήδη αναφέραμε.

"Η πλατιά χρήση της τηλεόρασης είναι μια ανοιχτή συζήτηση για το αν μπορεί να επιτρέπεται στα μικρά παιδιά να είναι παρόντα στους πολέμους, στις κηδείες, στα

δικαστήρια και στα πάρτι των ενηλίκων... Τα μικρά παιδιά ίσως να μη μπορούν να κατανοήσουν ολοκληρωτικά έννοιες όπως το sex, το θάνατο, το έγκλημα και το χρήμα έτσι όπως τους παρουσιάζονται στην τηλεόραση... Από την άλλη πλευρά, ακόμα, η τηλεόραση τα εκθέτει σε συμπεριφορές και γεγονότα τα οποία οι ενήλικες για αιώνες έκρυβαν προσεκτικά από τα μικρά παιδιά. Η τηλεόραση εισαγάγει τα παιδιά σε έναν πολύπλοκο κόσμο των ενηλίκων και τα ωθεί στο να έχουν απορίες και να ρωτάνε για πράγματα που, χωρίς την τηλεόραση, δεν θα είχαν ακούσει ή διαβάσει." Joshua Meyrowitz (1985)(στο Joanne Cantor, 1996).

Θα πρέπει εδώ να τονίσουμε την δυσκολία που υπάρχει στην επικοινωνία με παιδιά όσο αφορά αυτά τα θέματα δημιουργίας φόβων. Η δυσκολία αυτή προκύπτει από το ότι οι ενήλικες και τα παιδιά δεν αντιδρούν με τον ίδιο τρόπο στα ερεθίσματα. Έτσι είναι πολύ δύσκολο, όπως είπαμε πιο πάνω, ένας ενήλικας να καταλάβει τι είναι αυτό που φοβίζει τα παιδιά, αλλά είναι ακόμα πιο δύσκολο να εφεύρει κάποιο τρόπο για να τα βοηθήσει να ξεπεράσουν αυτό το φόβο τους. Οι δυσκολίες αυτές δείχνουν ξεκάθαρα ότι η λύση δεν είναι η απαγόρευση της θέασης από τα παιδιά αυτών των προγραμμάτων που οι ενήλικες μπορεί να θεωρούν επικίνδυνα για να παράγουν φόβους, αλλά η προτεινόμενη αντιμετώπιση είναι η συμμετοχή στην παρακολούθηση, όσο το δυνατό περισσότερο, και η συνεχής επικοινωνία με τα παιδιά.

"Επειδή η τηλεόραση είναι μια από τις βασικές πηγές πληροφορίας, για τη μορφή του κόσμου, για τα παιδιά, θα πρέπει να μπορούμε να παίρνουμε λογικές αποφάσεις για το είδος και το περιεχόμενο των προγραμμάτων στα οποία εκτίθονται ως θεατές τα παιδιά. Ακόμα πρέπει να μπορούμε να τα βοηθάμε να χειριστούν τους φόβους τους ανάλογα με την ηλικία τους με τον κατάλληλο τρόπο." (Joanne Cantor, 1996).

Ας περάσουμε να δούμε τις συγκινησιακές αντιδράσεις των παιδιών στις τηλεοπτικές ειδήσεις. Όπως είπαμε και πιο πριν είναι πολύ δύσκολο να εντοπίσουμε τα ερεθίσματα στις εκπομπές των μέσων μαζικής ενημέρωσης που προκαλούν φόβο στα παιδιά. Αν όμως περιορίσουμε το πεδίο έρευνας μας, όσο αφορά τις εκπομπές, η έρευνα μπορεί να γίνει πιο συγκεκριμένη και η ανάλυση να οδηγήσει σε πολύ ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Αυτή η δουλειά έγινε για τις τηλεοπτικές ειδήσεις από τους Cantor και Nathanson (1996), με σκοπό την εύρεση των σχέσεων που έχουν οι φόβοι των παιδιών που προκαλούνται από τις ειδήσεις με την υπόλοιπη συμπεριφορά τους. Η έρευνα αυτή διενέργησε ανάλυση των ειδήσεων και κατηγοριοποίηση τους ανάλογα με τους φόβους που προκαλούν, μετά από τηλεφωνική έρευνα που έγινε με γονείς παιδιών ενός δημοτικού σχολείου την άνοιξη του 1994.

Από αυτή την έρευνα αυτή βλέπουμε ότι οι φόβοι που προκαλούνται στα παιδιά από τις ειδήσεις αυξάνονται καθώς μεγαλώνουν. Τα μικρότερα παιδιά φοβούνται περισσότερο από ειδήσεις αναφερόμενες σε φυσικές καταστροφές, και γενικότερα ειδήσεις που

συνοδεύονται από οπτικό υλικό που να μπορούν να κατανοήσουν. Αυτό οφείλεται στο αναπτυξιακό στάδιο στο οποίο βρίσκονται, όπου ακόμα δε μπορούν να εκτελέσουν λογικές διεργασίες, και έτσι δεν μπορούν να φοβηθούν από μια εικόνα που δεν συνοδεύεται από το αντίστοιχο οπτικό. Για παράδειγμα μια εικόνα βιασμού ακόμα και αν συνοδεύεται από κάποιες εικόνες δεν θα προκαλέσει φόβο στα μικρά παιδιά, αλλά θα προκαλέσει φόβο στα μεγαλύτερα παιδιά (μεγαλύτερα από επτά ετών) που μπορούν να εκτελέσουν λογικές διαδικασίες, και έτσι να καταλάβουν και μόνο από την περιγραφή μια εικόνα βιασμού και να φοβηθούν. Τα μεγαλύτερα παιδιά φοβούνται πολύ περισσότερο από εικόνες βίας που ασκείται σε ξένους, κατανοούν το γεγονός και φοβούνται ότι μπορεί να συμβεί και σ' αυτά. Γενικότερα τα παιδιά φοβούνται πολύ περισσότερο από τις εικόνες καθώς μεγαλώνουν. Αυτό μπορεί να συμβαίνει, όπως είπαμε και πιο πριν, επειδή μεγαλώνοντας κατανοούν περισσότερα, αλλά σίγουρα συμβαίνει και γιατί καθώς μεγαλώνουν αφιερώνουν περισσότερη ώρα παρακολουθώντας εικόνες.

Αυτό που πρέπει να θυμόμαστε είναι ότι αν και τα παιδιά δεν είναι άμεσοι καταναλωτές των εικόνων, επηρεάζονται από τις τρομακτικές ιστορίες και εικόνες που παρουσιάζουν. Τα παιδιά όμως, πρέπει να γνωρίσουν τον κόσμο που θα ζήσουν ακόμα και τους κινδύνους που υπάρχουν εκεί. Αλλά πρέπει να γίνεται επιλογή στις εικόνες που βλέπουν ανάλογα με την ηλικία τους, και να ασχολούνται οι ενήλικες με το να επεξεργαστούν μαζί με τα παιδιά αυτά που παρουσιάζουν οι εικόνες, γιατί ας μη ξεχνάμε ότι οι εικόνες δεν είναι σχεδιασμένες για το κοινό των παιδιών. Με άλλα λόγια: "ένα ενημερωμένο παιδί δεν πρέπει αναγκαστικά να είναι και τραυματισμένο" (Cantor και Nathanson, 1996)

Εκτός από τις εικόνες που είναι ένα καθημερινό θέμα μέσα σε κάθε σπίτι, μεγάλη επιρροή στα παιδιά έχουν οι ταινίες. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση που παρουσιάζουν οι Derdeyn και Turley σε έρευνα τους. Πρόκειται για ένα παιδί από οικογένεια με σοβαρά προβλήματα που υιοθετείται από συγγενικά πρόσωπα, και αρχίζει να παρουσιάζει εκρήξεις θυμού, και αντιδράσεις που δεν συμβαδίζουν με την υπόλοιπη συμπεριφορά του. Όπως αποδεικνύεται ο μικρός Carl έχει μπλέξει σε ένα κόσμο μεταξύ του πραγματικού κόσμου που ζει με τους θετούς γονείς του και ενός φανταστικού κόσμου όπου ζει ο Freddy από την ταινία "Εφιάλης στο δρόμο με τις λεύκες". Ο μικρός προβάλλει στους χαρακτήρες του έργου τα πρόσωπα της πραγματικής του ζωής, έτσι τα συναισθήματα και οι αντιδράσεις του οδηγούνται από τα τεκταινόμενα στην ταινία. Η παρακολούθηση της περίπτωσης από ειδικούς, η λογική και η με αργά βήματα, συνεργασία με το παιδί οδήγησε τον Carl να δει τα πράγματα έτσι όπως πραγματικά είναι και να επανέλθει η συμπεριφορά του σε πιο φυσιολογικές μορφές.

Από την αναλυτική παρουσίαση αυτού του παραδείγματος είναι ξεκάθαρο ότι η κάθε περίπτωση πρόκλησης συναισθηματικών διαταραχών, από την επαφή με τα M.M.E., είναι μοναδική και διαφορετική από οποιαδήποτε άλλη, και γι' αυτό χρειάζεται ιδιαίτερη αντιμετώπιση. Η ενασχόληση με τα παιδιά και η προσπάθεια να καταλάβουμε τι νιώθουν

και τι προκαλεί αυτά τα συναισθήματα τους, είναι το πρώτο βήμα για να τα βοηθήσουμε να τα ξεπεράσουν. Τα επόμενα βήματα διαφέρουν ανάλογα με την ηλικία και τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει η κάθε περίπτωση.

4. Η ΕΠΑΦΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΤΑ ΝΕΑ ΜΕΣΑ.

Σ' αυτή την ενότητα της εργασίας θα αναφερθούμε σε ένα μεγάλο θέμα, που μέχρι τώρα δεν έχει διερευνηθεί σε βάθος. Η επίδραση που έχουν σήμερα, και πολύ περισσότερο αύριο, τα νέα μέσα στα παιδιά. Η εργασία αυτή λόγω χρόνου και έκτασης δεν μπορεί να διερευνήσει σε βάθος το θέμα, θα προσπαθήσουμε όμως να αναφέρουμε αρκετές από τις πτυχές του προσφέροντας έτσι τα ερεθίσματα για περαιτέρω έρευνα.

Τα νέα μέσα, όπως τα ξέρουμε σήμερα, είναι τα video & computer games και το Internet. Στο άμεσο μέλλον θα μιλάμε για εκπαίδευση με τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή και για εμπειρίες εικονικής πραγματικότητας.

Τα νέα στοιχεία που προσφέρουν τα μέσα αυτά είναι κατά κύριο λόγο η αλληλεπίδραση, η μεγάλη ποσότητα πληροφορίας, και η οποία δεν προσφέρεται μόνο σειριακά. Για τις μικρές ηλικίες, η ενασχόληση με τα νέα μέσα είναι ένα μυστήριο και η εξέλιξη απρόβλεπτη.

Για την περίπτωση των video & computer games έχουν γίνει κάποιες έρευνες, μια που υπάρχουν εδώ και αρκετό καιρό στην αγορά και μπορούμε να έχουμε παρατηρήσιμα φαινόμενα. Από την έρευνα που είχε κάνει ο Park (1996) έχουμε μερικά πολύ χρήσιμα συμπεράσματα για τη συμπεριφορά των παιδιών που ασχολούνται με βίαια ηλεκτρονικά παιχνίδια.

Τα παιδιά αυτά δείχνουν μια περισσότερο επιθετική γενικότερα συμπεριφορά, και όσο περισσότερο ρεαλιστικά είναι τα παιχνίδια που παίζουν, τόσο πιο επιθετική είναι η συμπεριφορά τους. Ένα άλλο συναίσθημα που ενισχύεται από την ενασχόληση με ηλεκτρονικά παιχνίδια είναι το συναίσθημα του ανταγωνισμού, ειδικότερα του αθλητικού ανταγωνισμού. Παρατηρήθηκε ακόμα ότι τα αγόρια παίζουν περισσότερο με βίαια ηλεκτρονικά παιχνίδια, ενώ τα κορίτσια προτιμούν τα φανταστικά (Funk, 1996)

Γενικότερα δεν έχουν παρατηρηθεί ανησυχητικά φαινόμενα από τη χρήση ηλεκτρονικών παιχνιδιών, οποιασδήποτε μορφής (βίαια, φανταστικά, κλπ). Τέτοια παιχνίδια δεν δημιουργούν συμπεριφορές ούτε αλλάζουν συμπεριφορές, απλά ενισχύουν μερικά συναισθήματα και βοηθάνε στην εξάσκηση μερικών ικανοτήτων, όπως η παρατηρητικότητα, η ικανότητα για γρήγορη λήψη αποφάσεων, κλπ.

Μια από τις πιο ενδιαφέρουσες εφαρμογές της τεχνολογίας είναι τα δίκτυα των ηλεκτρονικών υπολογιστών και ειδικότερα το παγκόσμιο δίκτυο Internet. Με τη χρήση του δικτύου μπορούμε να επικοινωνήσουμε με οποιονδήποτε στον κόσμο, ανά πάσα στιγμή. Το ενδιαφέρον φαινόμενο δεν είναι η δυνατότητα αυτή καθαυτή, αλλά η ανάγκη των ανθρώπων για επικοινωνία που φαίνεται μέσα στο δίκτυο. Είναι το φαινόμενο να "μαζεύονται" άνθρωποι από όλο τον κόσμο σε εικονικούς χώρους, και να συζητάνε με μια οικειότητα που ξενίζει.

Η χρήση το δικτύου, και περισσότερο η υπέρμετρη χρήση του, είναι κάτι που μπορεί να οδηγήσει σε σοβαρά προβλήματα ακόμα και στους ενήλικες, οπότε μπορούμε να

φανταστούμε πόσο επικίνδυνη μπορεί να γίνει η αλόγιστη χρήση του από τα παιδιά. Αυτό που προσφέρει το δίκτυο ουσιαστικά, είναι ένας νέος εικονικός χώρος, όπου μπορεί να συμβούν σχεδόν όλα όσα συμβαίνουν και στην καθημερινή ζωή. Μπορείς να έχεις φίλους, να συζητάς, να παίζεις παιχνίδια, να μετέχεις σε διαγωνισμούς, ουσιαστικά να επικοινωνείς όπως στη φυσική ζωή. "Ο κυβερνοχώρος είναι απλά ένα ακόμα μέρος για συναντήσεις. Όπως οι άνθρωποι που συναντιούνται σε πλατείες και άλλους φυσικούς χώρους, οι γνωριμίες που γίνονται στον κυβερνοχώρο μεταφέρονται συχνά και στην πραγματική ζωή. Δεν φαίνεται να υπάρχουν μεταξύ των σχέσεων που γίνονται στον κυβερνοχώρο και σ' αυτές της πραγματικής ζωής. Αλλά αν ο κυβερνοχώρος γίνει απλά ένα ακόμα σημείο συνάντησης θα πρέπει να επαναπροσδιορίσουμε το νόημα των σχέσεων σ' αυτή τη περίπτωση" (Parks, 1996).

Σ' αυτό το σημείο θα δώσουμε ένα παράδειγμα συνομιλίας στο δίκτυο, που είχαμε εμείς σε έναν από τους πιο γνωστούς εικονικούς χώρους συνάντησης, το Palace, πριν από μερικές μέρες. Αυτό που φαίνεται ξεκάθαρα απ' αυτή τη συνομιλία είναι η άνεση με την οποία μιλάνε οι άνθρωποι στο δίκτυο, αν και δεν γνωρίζουν τίποτε ο ένας για τον άλλο. Και από τα λεγόμενα του συνομιλητή μας, φαίνεται η διάσταση που έχουν πάρει οι σχέσεις στο Internet.

```
{Meredith}: hi nek
:nek: hi meredith..
{Meredith}: where are you from nek?
:nek: Greece..
{Meredith}: cool
:nek: you..??
{Meredith}: Virginia
:nek: oh! nice place virginia..
:nek: i think..
{Meredith}: yeah...it gets boring though! :)
{Meredith}: how old are you?
:nek: 27..??
{Meredith}: everyone's so old :)
:nek: you..?? how old..??
{Meredith}: 14
:nek: oh! that's great...
{Meredith}: heh :P
:nek: a beautifull age..
{Meredith}: yeah
{Meredith}: I guess :)
:nek: so you are in hischool..??
```

{Meredith}: nope
:nek: you work..??
{Meredith}: nope..as a result of me going to JK,
{Meredith}: I am in 8th grade,
:nek: JK..??
{Meredith}: Junior Kindergarten :)
:nek: oH! i see...
{Meredith}: its before Kindergarten...but after nursery school :)
:nek: oh!
:nek: and how do you like this place..??
{Meredith}: I love it!
:nek: come here a lot..??
{Meredith}: well,
{Meredith}: I love it here...but I only come here some
{Meredith}: I go to the romeo and juliet thing and also the castle thing
{Meredith}: thats where my friends are :)
:nek: oh! you chat a lot through the net..!!
{Meredith}: yeah!
:nek: and you have a lot of net friends i guess..
{Meredith}: well, I should go...
{Meredith}: yep!
:nek: go where..??
{Meredith}: places to go..people to meet!
{Meredith}: to the castle place..I gotta meet some friends :)
:nek: right now..??
{Meredith}: yeah
{Meredith}: sorry..bye!
:nek: ok.
{Meredith}: !hugs
:nek: thanks for your time..
{Meredith}: you too! :)

Η χρήση του δικτύου σαν μέσο επικοινωνίας προσφέρει εντυπωσιακές δυνατότητες, αλλά δημιουργεί και πολλά προβλήματα. Το θέμα της ταυτότητας στο δίκτυο είναι ένα από τα πιο πρόσφατα θέματα που έχουν ανακινηθεί. Στο δίκτυο μπορείς να είσαι όποιος επιλέξεις, και να είσαι κάθε μέρα άλλος, να επικοινωνείς με κόσμο, και να μετέχεις σε διαδικασίες με τη ταυτότητα που εσύ θα έχεις επιλέξει.

Αυτό και άλλα παρόμοια θέματα προκύπτουν από την ύπαρξη αυτού του εικονικού χώρου. Ο κυβερνοχώρος είναι ουσιαστικά ένα μέρος που μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει στα καλώδια που πραγματοποιούν την επικοινωνία, ή ότι απλά υπάρχει μόνο στο μυαλό μας. Η εξέλιξη όμως του εικονικού χώρου, που σήμερα περιορίζεται στην ανταλλαγή κειμένων, σε πιο ολοκληρωμένους εικονικούς χώρους όπου θα μετέχουμε με όλες τις αισθήσεις μας είναι αυτό που θα πρέπει να μελετηθεί, και να προβλεφθεί, όσο αυτό είναι δυνατό, η χρήση αυτών των μικρών "θαυμάτων" από τα παιδιά που σίγουρα δεν είναι έτοιμα να διαχειριστούν, και ειδικότερα στις μικρότερες ηλικίες, έναν εικονικό κόσμο.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η επίδραση της τηλεόρασης στην συμπεριφορά των παιδιών, είναι σχεδόν μη επιδεχόμενη αμφισβήτησης. Αυτό δεν σημαίνει ότι τα υπόλοιπα επικοινωνιακά μέσα (ραδιόφωνο, κινηματογράφος, video games, computers), είναι άμοιρα ευθυνών σχετικά με την επίδραση που τυχόν έχουν στα παιδιά, αλλά είναι γεγονός ότι η τηλεόραση αποτελεί το "κυρίαρχο" επικοινωνιακό μέσο του καιρού μας.

Σε καμία περίπτωση όμως η τηλεόραση δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται σαν μέσο το οποίο διαθέτει αυτόνομη δύναμη και δρα ερήμην άλλων παραγόντων. Το παιδί - υπό φυσιολογικές συνθήκες - βρίσκεται μέσα σε ένα οικογενειακό περιβάλλον, το οποίο και είναι υπεύθυνο σε μεγάλο βαθμό για τις επιδράσεις που αυτό δέχεται, από όποια κατεύθυνση κι αν προέρχονται αυτές. Ένα ολόκληρο πλέγμα παραγόντων έχει να κάνει με το οικογενειακό περιβάλλον, μετατρέποντας έτσι τον χάρτη του προβλήματος σε εξαιρετικά πολυσύνθετο. Έτσι λοιπόν για να αντιμετωπιστεί σωστά το πρόβλημα, πρέπει να ειδωθεί με σχετικά ολιστικό τρόπο, μιας και απομονώνοντας μία-μία τις πιθανές αιτίες καταλήγουμε να έχουμε μια πολύ περιορισμένη εικόνα.

Το να καταλήξει κάποιος ότι η τηλεόραση είναι "καλή" ή "κακή" για το παιδί, δεν αποτελεί θέμα το οποίο μπορεί να απαντηθεί με σαφή και βέβαιο τρόπο. Το σύνολο σχεδόν των ερευνών καταλήγουν ότι υπάρχουν επιδράσεις θετικές και αρνητικές, χωρίς να αναφέρονται ούτε καν ποσοτικά στο ποιες είναι λιγότερες και ποιες οι περισσότερες. Η απόκτηση γνώσεων, η επαφή με εικόνες που δύσκολα ή και αδύνατο να έχει το παιδί στην πραγματικότητα, η εξάσκηση της σκέψης αλλά και η ψυχαγωγία μέσα από σωστά φτιαγμένες εκπομπές, είναι μερικά από τα θετικά αποτελέσματα.

Απ' την άλλη μεριά, η περίπτωση αύξησης της επιθετικότητας, η πρόκληση φόβου και άγχους, η λανθασμένη εξήγηση γεγονότων και εικόνων, η μίμηση της βίας και η εγκατάσταση στερεοτύπων, είναι μερικά από τα πιθανά αρνητικά αποτελέσματα της παρακολούθησης τηλεόρασης από τα παιδιά.

Ως προς τα νέα από πλευρά τεχνολογίας επικοινωνιακά μέσα και σ' αυτά οι πιθανότητες θετικών και αρνητικών επιρροών είναι εξίσου μοιρασμένες. Όμως τουλάχιστον ως προς την σημερινή τους μορφή και παρ' όλο που πιθανόν να υπάρχει η αντίθετη αντίληψη, είναι πολύ πιο εύκολο να ελεγχθούν από τους γονείς, παρά η τηλεόραση. Ούτως ή άλλως αν αφήσει ο γονέας την πλήρη ελευθερία χειρισμού ενός οποιουδήποτε επικοινωνιακού μέσου σ' ένα παιδί, εν μέρει σημαίνει ότι αποδέχεται όλους τους πιθανούς κινδύνους αυτής της ελευθερίας. Πράγμα το οποίο σε τελική ανάλυση σημαίνει ότι κανένα μέσο από μόνο του δεν είναι "καλό" ή "κακό", αλλά είναι θέμα χειρισμού και ένταξης της λειτουργίας αυτού του μέσου στο συνολικό οικογενειακό περιβάλλον και ουσιαστικά αντιμετώπιση του όλου θέματος από αυτούς οι οποίοι είναι σε θέση για κάτι τέτοιο - και προφανώς στην κατηγορία αυτή, δεν μπορούν να εμπίπτουν τα ίδια τα παιδιά.-

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Cantor J. (1996), "Television and Children's Fear", in T.M. MacBeth (ed) Tuning in to Young Viewers: Social Science Perspectives on Television, London, Sage, 87-116

Cantor J. , Nathanson A.(1996), "Children's Fright Reactions to Television News", Journal of Communications, 46(4), 139-152

Deedeyn A.P., Turley J.M., () "Television, Films, and the Emotional Life of Children", 131,138

van Evra J., (1990), Television and Child Development, Hillsdale,N.J., Lawrence-Erlbaum Associates. Κεφάλαια 1,2,3,5,6,7 και 8.

Funk J., Buchman D., (1996), "Playing Violent Video and Computer Game and Adolescent Self Concept", Journal of Communications, 46(2), 19-32.

Huston A., Wright J.C., (1996), "Television and Socialization of Young Children", in T.M. MacBeth (ed) Tuning in to Young Viewers: Social Science Perspectives on Television, London, Sage, 36-61

Parks M., Floyd K., (1996), "Making Friends in Cyberspace", Journal of Communications, 46(1), 80-97.